

Polde Bibič

Viharnik spod Možaklje

Vem, vem! Pravopisno je pravilno »*Mežaklja*«. Mislim pa, da smem to mogočno gorsko gmoto nad Jesenicami, kjer se je rodil Miha Baloh, poimenovati tako, kot jo je Župančič: »Vrh *Možaklje* bom stal, pesem svojo rjul ...« Možaklja je beseda, ki bolj pristaja Mihi, temu možatemu Gorenjcu, ki ne pozna mežikave cmeravosti, marveč je poln življenjske sile, je Človek in Igralec, ki ga je treba pisati z majuskulo. Prepričan sem, da Miha Baloh kot gledališki igralec (razen v začetni dobi ustvarjanja) ni tako cenjen, kot bi zaslužil. Ob njegovem imenu večina pomisli na film, ker je pač na tem področju zablestel kot zvezdnik. Skoraj pozabljajo pa se njegovi začetki, ko se je uveljavil kot pomemben in občinstvu ljub gledališki igralec. Možato lep in čustveno ekspressiven je devetsto dvainpetdesetega ob debiju v Mariboru kot Don Pedro v *Sodniku Zalamejskem* osvojil gledalce in kritike s pojavo, ki dotlej ni bila običajna na mariborskemu odru. Bil je tiste vrste igralec, ki so jih nekoč uvrščali med »naturburše«, predvsem pa v »fah« junakov. Visok, krepak, gromkega glasu je »podiral kulise«, kot so nekdanje rekli, kadar sta iz igralca ognjeniško eruptivno planila neustavljiv temperament in čista pozitivna energija. Takšen je bil Miha Baloh. V našem času zame edini in edinstveni pravi odrski junak, kakršnega sem si predstavljal po opisih v gledališko-zgodovinskih delih. Ta oznaka mu pripada tudi zaradi tega, ker nikdar ni hotel biti na silo modernist.

Miha Baloh je romantik, človeško širok, da mu je svet pretesen. Njegov globoki smeh ne pozna ovir, svoboden še danes, pri osemdesetih, zburkano valovi kot morje ob burji. Sam optimizem ga je, sama radoživost, ljubezen do slovenstva, do svobode, do gledališča, ki mu je sveto. Sodi

med tiste, ki smo spoštovali oder, ki smo se odkrili, ko smo stopili nanj, ki na odru nismo jedli, nismo kadili, smo se pogovarjali šepetaje ... kot v cerkvi. Igralski poklic mu je pomenil svečeništvo. Še vedno zameri mlajšim, kadar za »ljubi kruhek« onečaščajo igrilstvo s snemanjem reklam. To je zanj svetoskrunstvo.

Dvainpetdesetega sem imel srečo, da sem ga spoznal tudi osebno. Vrgli so me iz gimnazije. V mariborskem gledališču so organizirali igralski tečaj za mlade. Prijavil sem se. Za mentorja igre sem dobil Miha Baloha. Še danes mi pravi: »Moj študent!« Mnogi so me zaradi mojih »grehov« v pubertetniških dijaških letih obsojali, lastni stric me je zatajil, a Miha, ki je vedel za moje težave, me je tankočutno razumel. Z nekakšno radoživostjo toplino me je postavljajal na noge.

Tudi igrilstvo je znal mentor Baloh vzpodbudno gojiti, bil je namreč človek, ki je nesebično priznaval uspehe drugih. Njegove hvale gromko bobnijo iz njegovega navdušenega glasu. To pa je nam nedonošenčkom takrat dvigalo samozavest. Kdo ve, ali bi se odpravil na igralsko akademijo, če se ne bi srečal z Miho.

Naslednje leto je Baloh odšel v Trst, jaz pa v Ljubljano. Tako sem vsaj deloma lahko še naprej zasledoval njegovo gledališko ustvarjalnost. To je bil namreč čas železne zavese, ko nismo smeli čez mejo, če nam organi za notranje zadeve niso do konca zaupali. Tudi na tržaške predstave ne. Nori časi! Tako sem bil odrezan od Mihovega najmočnejšega gledališkega obdobja. Ker pa so Tržačani gostovali v Ljubljani, sem vendar videl nekaj njihovih predstav in nekaj Balohovih magistralnih vlog. Peter v Cankarjevem *Pohujšanju*,

TONE STOLJKO

Miha Baloh kot Ciril in Štefka Drolc kot Marija
Pavel Kohout: *Marija se bori z angeli*
Drama SNG v Ljubljani 1984/85

Petruccio – Shakespeare: *Ukročena trmoglavka*, Raskolnikov v *Zločinu in kazni* Dostojevskega.

Tržaško gledališče je bilo takrat eden vrhov slovenskega gledališča. Odlikovalo se je po svojem primorskem temperamentu. Njihove predstave so bile čezvse privlačne. Takrat je vsako gledališče imelo svojo izrazito barvo, mnogo bolj kot danes. Tržaško pa prav posebej. Miha se je s svojim neverjetnim temperamentom vključil v ansambel kot da ni Gorenjec, ampak Primorec. Posebej se je to izrazilo v *Primorskih zdrahah*, kjer je kot hrupno temperametni Džovannin celo prekosil mediteranstvo soigralcev.

Slovensko gledališče v Trstu je premoglo vrsto vrhunskih igralcev. Dva nesporna stebra tega zanimivega ansambla pa sta bila Silvij Kobal v komičnem delu repertoarja, komedijant v najzlahtnejšem pomenu besede, ki je občinstvo osvajal z idrijsko posebnim, globokim humorjem, v izpovednem delu pa igralski par Štefka Drolčeva in Miha Baloh – ljubimca, na odru in v življenju. V tem času je Baloh ustvarjal vrhunce svoje umetnosti. Mogoče se je tandem Baloh – Drolčeva najbolj razpel v Begovičevi drami *Brez tretjega*. Z njo sta gostovala po vsej Sloveniji.

Gostovanje v Eksperimentalnem gledališču je Drolčevo pripeljalo v ljubljansko Dramo. Baloha pa je zasvojil film. V gledališču ni delal sedemnajst let. Leta 1977 smo ga ponovno

angažirali v Drami. Zaradi predolgega premora odtlej ni več igral nosilnih vlog. Do polnega izraza pa je prišla njegova igralska etika. Majhne vloge je igral z nepopustljivo poklicno odgovornostjo. Ustvaril je nekaj briljantnih miniatur: Bernardina (*Milo za drago*), Dvopičje (*Letoviščarji*) in kot poslednjo vlogo groteskno humornega, a vendar veličastno karizmatičnega škofa Brigida v Kreftovih *Kranjskih komedijantih*. In takšen je Miha danes, ko se je vrnil na svoje Jesenice. Vzbuja veselje in smeh, obenem pa spoštljivo pripadnost lepemu v življenju. Spoštuje osvobodilno gibanje, videti ga je vsakega januarja v Dražgošah, na partizanskih proslavah ognjevito prednaša revolucionarno liriko. Presenetljiv je bil, ko je v Trstu ob neki obletnici gledališča recitiral *Zdravljico*. Čustvo ga je tako zaneslo, da se je vrgel na kolena in del pesmi vzneseno klical v svet. Presenečeni smo bili vsi. Takšno reč si zmore privoščiti samo Miha Baloh. Tisti, ki sodijo med cinične moderniste, so se mu posmehovali. Mi drugi smo najprej zajeli sapo, nato nas je njegov neobičajni nastop ganil in na koncu navdušil. Tak je Miha Baloh. Modernizem mu je tuj. Spoštuje samo resnično v umetnosti, zanesenost in ljubezen. Zaradi tega ga ima morda kdo za staromodnega, toda Mihova konzervativnost je značilnost večnega v umetnosti.

Miha Baloh kot Walter Lee Younger in Mira Danilova kot Lena Youngerjeva
Lorraine Hansberry: *Grozdna jagoda v soncu*
_____ Drama SNG v Ljubljani 1960/61

JEJDO ŠTOVIČEK

Miha Baloh kot Superiusz in Marijana Breclj kot Dama
Stawomir Mrozek: *Peš*
Drama SNG v Ljubljani 1983/84

JEJDO ŠTOVIČEK

Miha Baloh kot Prof. dr. Johanson in Marija Benko kot Dr. Katja Michelsberg
Rolf Hochhuth: *Zdravnice*
Drama SNG v Ljubljani 1981/82

Miha Baloh kot Bernardin in Maks Bajc kot Grozun
William Shakespeare: *Milo za drago*
Drama SNG v Ljubljani 1979/80

Stojan Pelko

Ni boljšega

Proti koncu *Poklona Mihi Balohu*, drobne, a presunljivo prodorne knjižice, s katero se je Marcel Štefančič jr. poklonil igralcu ob njegovi osemdesetletnici, zapiše avtor oznako »balohovsko-petrovsko-aleševski«. V tej oznaki, ki veliko začetnico osebnega priimka pomanjša v generično malo črko velikega igralca, je pravzaprav vse povedano.

Miha Baloh je tako intenzivno uprizoril faliranega slikarja Petra v Hladnikovem *Plesu v dežju* in invalidnega partizana Aleša v Babičevi *Veselici*, da lahko danes vse tri spojimo v generično oznako. Igralci praviloma igrajo vloge, uprizarjajo like, a le redki postanejo oznaka – in ostanejo znamenje. Za znamenja pa je značilno, da delujejo onstran podob in besed, neposredno na misel, da nas silijo, da mislimo. Francoski filozof Gilles Deleuze je ob pisanju o Proustu razvil teorijo znamenj, *signes*, kot tistih, ki storijo silo misli, ki jo iztrgajo naravnemu čudenju in abstraktnim možnostim. Misli pomeni pojasnjevati prav takšna znamenja, pred očmi pa se nam kar naenkrat ne pojavljajo več le podobe, ampak »demoni, sile skoka, intervala, intenzitete, trenutka«. Ko pomislim na slikarja Petra iz *Plesa v dežju*, ne vidim le podob, ki jih vidi: vidim njegov obraz, vidim podobo, predvsem pa vidim razcep, razmik, *razliko* med enim in drugim. In v to razliko se lahko vrine, pritihotapi karkoli: otroški spomin na prvič videni spolni akt, fantazma nedosegljive ženske, slutnja lastne smrti... Spomin, fantazma, slutnja: so to besede, podobe – ali so ravno misli? Misli so vedno stvar razlike, so temeljno zavezane diferencialnemu sistemu razlikovanja. Zato potrebujemo sile, ki polnijo razliko z različnim, ki nas silijo misliti. Vsakič, ko v *Plesu v dežju* zagledate Balohov obraz, ne poslušate le njegovih besed,

niti ne sledite le njegovim pogledom, temveč se ujamate v mentalni, cerebralni proces: je to spomin ali fantazma?, se tega spominja ali o tem sanja?, je to privid ali želja? In ker nam v tem medprostoru manjka realnih orientirjev, se sproži nesluten mentalni proces, videno pričnemo verižiti z našimi mislimi, montirati pričnemo film v naši glavi. Deleuze za nosilce znamenj iznajde posebno ime, *znakonosci* (*porte-signes*), z njihovim opisom pa pravzaprav ponudi svojo filozofsko teorijo mišljenja razlike:

»Od občutljivosti k domišljiji, od domišljije k spominu, od spomina k misli – ko vsaka razločena zmožnost drugi komunicira silovitost, ki jo požene do njene lastne meje – vsakič prosta figura razlike zbudi zmožnost kot različno te razlike. To velja za razliko v intenzivnosti, za neujemanje v fantazmi, za nepodobnost v formi časa, za diferencial v misli.«¹

Miha Baloh zna igrati tako, da na dvodimenzionalnem filmskem platnu razpira medprostore, ki silijo misliti. Zato še kako velja, kar mu je iz ust učitelja igre (!), ki ga je odigral v Pogačnikovem *Našem človeku*, vzel Štefančič jr. – in razpel v njegov igralski credo: »Umetnost igranja ni v identifikaciji, ampak v simulaciji. Resničnost na odru je neverjetna, ker je preveč resnična.«² Upam si trditi, da je to »resnico« treba z odra prestaviti na filmsko platno. Šele tam, kjer je resničnost najprej sploščena na dve dimenziji filmskega fotograma, zrolana v filmski kolot in zaupana svetlobnemu soju projektorja, zares prihaja do simulacije, ki je »preveč resnična«, ki je, kot ve prosluli filmski slogan, »večja od življenja«, *bigger than life*. Kdo drug bi rekel, da je večja od življenja le smrt. In v *Plesu v dežju* nam Hladnik z Balohom

ta smrtonosni enačaj med filmsko fantazmo in fantazmo smrti potegne kar trikrat. Prvič, ko Peter teče po ulici med krstami, da bi dosegel žensko senco na oknu – a ko skoči čez, se znova znajde na isti ulici, v istem teku, pred istim ciljem, le pospešek je vedno hitrejši. Prekoračitev fantazme je smrtonosna, kot bi hoteli prerezati platno in pogledati, kaj je zadaj: brez simulacije ni nič, brez iluzije ni življenja – zato je ta večja od življenja.

Drugič, ko nam v slovitom Petrovem monologu, ljubezenski izpovedi Maruši, umanjka kontraplan. V trenutku, ko ji on govori (*»Ta svet je tako resničen (...) Věš, ni boljšega sveta. Ta je. In midva živiva v njem. Ti si, Maruša rdečelaska, ti si, in ta svet je ta svet.«*), nje v resnici ni več, saj je med izrekanjem teh besed izginila najprej v zunanost polja, nato pa v smrt. Spet je stopiti čez pomenilo izzvati smrt. Edini svet, ki ga je v tistem trenutku slikar res utemeljeno evociral, edini svet, v katerem sta bila v resnici skupaj, je svet filmske simulacije, neverjetne resničnosti, najboljšega vseh svetov, večjega od življenja.

Zato je seveda resnica obeh prizorov tretji prizor, v katerem se slikar sooči s (filmskim) platnom, film pa dobesedno sam s sabo, s filmskim dispozitivom. Ni boljšega sveta in ni čistejše razlike kot je trenutek, ko Peter sede v kinodvorano. Takrat gledalec v njem ugleda sebe, gledalec razume gledalca – pa ne zato, ker bi se z njim identificiral, ampak ker se zave, da hkrati sedi na mestu, od koder gleda (v dvorani), in na kraju, kamor gleda (na platnu). Šele ko se znajdeš v precepu razlike, razumeš, da si sam simulacija in da se nimaš s kom identificirati. Ravno ta spregledana resničnost je preveč resnična, je *znamenje*, ki sili v misel.

Miha Baloh je znakonosel takih spregledov in takih misli. Zato me ne čudi, da se je na filmu najraje oblačil v črno. Kar nam je prinesel, je hudo – ker je večje od življenja. In ni boljšega.

Opombi

1 *Différence et répétition*, str. 189.

2 Marcel Štefančič, jr., *Poklon Mihi Balohu*, Slovenska kinoteka, Ljubljana, 2008.

JEJDO ŠTOVIČEK

Miha Baloh kot Villebrequin
Molière: *Sganarel ali Namišljeni ragonosec*
Drama SNG v Ljubljani 1978/79